

Diner inèdit del comtat de Besalú

ANNA M. BALAGUER

Fa un temps reberem informació sobre una moneda, que poguérem identificar clarament com de la sèrie comtal de Besalú. Es tractava d'una peça excepcional, tant pel fet de presentar un tipus no conegut fins ara, com per la seva procedència: Alep (Síria).

La notícia de la seva existència ens fou comunicada pel Cònsul General d'Itàlia a Tesalònica, Dr. F. Mannucci i per indicació del Dr. A. Stahl, conservador de la moneda medieval del monetari de l'*American Numismatic Society*. El nostre agraïment a ambdós per la seva informació.

Aquesta moneda presenta les següents característiques:

Anvers: Anepígrafia. Una mà amb un punt al mig. Un arc suggereix el principi d'una màniga. Al voltant orla de punts.

Revers: Creu equilateral patada. A cada espai una de les lletres B-L-D-O. Al voltant orla de punts.

Pes: 0,89 gr.

Diàmetre: 16,5 mm.

Metall: El Dr. Mannucci ens informa que la peça té l'aspecte d'ésser fabricada en plata de bona llei.

És indubtable que ens trobem davant d'un nova moneda de la sèrie comtal de Besalú. La lectura B-L-D-O (Bi-siL-Du-nO) ens ho diu ben clarament, però a més ens presenta una de les simbologies pròpies de Besalú, la mà, que tenim en dos dels altres tres tipus monetaris coneguts d'aquest comtat.

L'aparició d'un nou tipus monetari per a Besalú era esperable, atès que les monedes conegudes només cobrien una part de la cronologia, força més àmplia, establerta pels esments monetaris de la documentació¹. Recordem que les monedes de plata/billó, fins ara conegudes, son atribuïbles a comtes que van des del temps de Guillem I (1020-1052) al de Bernat III (1100?-1111). Els esments monetaris, en canvi, ens ocupen l'espai cronològic que va del 969 al 1177 i encara Botet troba un pagament aïllat el 1198. Això mostra que només l'espai central de l'emissió de moneda de Besalú és cobert per l'evidència numismàtica. Tot i així cal considerar que la prolongació tardana de les cites pot explicar-se per un residual en circulació de les darreres emissions comtals de Bernat III o, potser, de Bernat Guillem de Cerdanya, el qual regí el comtat fins al 1117, en feu de Ramon Berenguer III de Barcelona. En canvi, no hi ha forma de justificar l'absència d'evidència numismàtica per a la primera etapa.

La nostra pregunta és ara on cal encaixar la nova moneda bisildunenca.

A primera vista hom podria pensar que cal fer-ho a continuació de les darreres emissions conegudes, ja que el tipus de la mà apareix a les dues darreres. És a dir els tipus: Àngel / Mà (1052-1075) i Mà/Creu (1075-1111)².

Resulta, per altra banda, que els trets estilístics no són determinants. L'esquematisme de la peça tant podria deure's al fet de pertànyer a una emissió arcaica, com a la degeneració d'estil d'un tipus tardà.

1. El problema fou ja assenyalat per BOTET, J., *Les monedes catalanes I*, 1908, p. 113-114. Ha estat àmpliament tractat i analitzat en la nostra tesi doctoral, *Història de la Moneda dels Comtats Catalans*, llegida el dia 21 de juny de 1989 a la Universitat Autònoma de Barcelona, pp. 299-307.

2. Es tracta dels tipus núm.s 95 i 97 de l'obra de referència de M. CRUSAFONT i SABATER, *Numismàtica de la Corona Catalano-Aragonesa*, Madrid, 1982.

En canvi, com a argument negatiu a una emissió tardana tenim que no porta nom de comte, fet poc comprensible quan veiem que les darreres monedes de Besalú, fins ara conegudes, ja portaven el nom d'un comte Bernat³.

Tenim, però, una raó important per a situar l'emissió d'aquesta peça en una cronologia anterior a la de les monedes fins ara conegudes. Es tracta del seu pes, 0,89 gr., equiparable als del tipus més antic conegut i netament superior als tipus més tardans.

Segons sembla la peça és de plata, fet que l'aspecte pot ajudar a determinar, però no és una dada absolutament segura sense una anàlisi fiable. Malgrat tot, resultaria una mica sorprenent que la moneda de Besalú, que ja s'havia situat a uns pesos mitjans successius de 0,94⁴; 0,49⁵; 0,41⁶, pugés després fins a 0,89 gr., encara que fos amb increment de l'aliatge augment que, a més resultaria ésser detectable a simple vista.

Una altra qüestió a considera és el lloc de la troballa: Alep (Síria), fet que porta a posar-la en connexió amb les Croades. Això sembla poder reforçar-se encara pel fet que la peça fou adquirida, segons el Dr. F. Mannucci, juntament amb altres monedes dels croats.

Tenint en compte la cronologia de possibles emissions al comtat de Besalú, sembla que l'exportació d'aquest diner per mitjà d'una croada s'havia d'haver produït en alguna de les primeres d'aquestes expedicions. És a dir la primera (1096), la segona (1147) o la tercera (1189). Si l'exportació es féu en la primera Croada es tractaria d'una emissió anterior al grup de monedes conegut, que com sabem cobreix almenys fins al 1111. En canvi, si la peça hagués estat exportada per algun participant a les següents croades, segona o tercera, ens hauríem d'inclinar a creure que la peça correspon a una emissió posterior al grup dels diferents tipus monetaris fins ara coneguts. Una exportació deguda a la segona o tercera croada seria possible, però caldria considerar que l'emissió del nou diner es produís entre els anys 1111/1117 i le 1177, en què trobem el darrer esment fiable de moneda de Besalú⁷. El problema per a pensar-ho així rau en el fet de no disposar de cap constància d'esdeveniments històrics que ens recolzin la sortida d'una moneda de Besalú per via de les croades a Orient.

Si considerem, en canvi, la primera croada trobem una vinculació molt propera al comtat de Besalú. Ens referim a la participació en aquesta croada del comte de Cerdanya, Guillem Jordà (1095-1109), que s'hi afegí l'any 1101, per a unir-se a les hosts de Ramon de Tolosa, amb el qual va col·laborar a la conquesta de Trípoli. L'any 1104, Ramon moria i el comte cerdà heretà els dominis (comtat de Mont-

3. Ibid. núm. 97.

4. Tipus de la Mare de Déu a l'anvers, Crusafont, núm. 93.

5. Tipus amb un arcàngel a l'anvers, Crusafont, núm. 95.

6. Tipus amb una creu a l'anvers, Crusafont, núm. 97.

7. BALAGUER, A.M., tesi doctoral abans citada, p. 299 i ss.

Pélerin), tot continuant la lluita per a ampliar els seus territoris. L'any 1109 arribà a Palestina el fill del comte tolosà per a reclamar l'herència del seu pare i Guillem Jordà es veié obligat a repartir-se el comtat amb aquest. Poc després assoliren conquerir Trípoli, que havien de tenir en règim de condomini. Això ocasionà baralles entre els cavallers d'ambdós bàndols i Guillem Jordà trobà la mort. Al comtat de Cerdanya el succeí el seu germà, Bernat Guillem, però ningú reclamà la seva herència oriental, que va passar a Bertran de Sant Gil⁸. El relleu assolit pel nostre comte en aquesta empresa mostra que devia participar-hi acompanyat de la seva host. Això fa ben probable que per mitjà d'aquests guerrers, sortits de Cerdanya o dels seus comtats veïns, viatgessin les monedes d'aquestes contrades cap a Terra Santa.

Si contemplem; doncs, aquest esdeveniment com la causa de l'aparició a la zona d'Alep d'aquesta moneda de Besalú, hem de pensar que ha de correspondre al temps del comte Bernat Tallaferro (988-1020), ja que aquest és el primer anterior als que tenen moneda atribuïda. La dificultat que presenta aquesta hipòtesi és, però, l'existència d'un espai cronològic considerable entre la mort de Bernat Tallaferro (1020) i l'expedició a Orient de Guillem (1101). Aquesta visió, que exigeix la pervivència en circulació d'aquestes monedes durant 81 anys, esdevé més problemàtica encara, davant de la bona conservació de la peça. Certament hom podria invocar situacions especials, com que hagués format part d'un atresorament llargament guardat.

De tota manera, la qüestió és que les dues hipòtesis d'atribució formulades contemplant el lloc d'aparició de la peça presenten dificultats similars. Així, doncs, caldrà, potser, concloure que el lloc de troballa no ens ofereix elements per a la seva datació.

Després de l'exposició que acabem de fer, creiem que no hi ha dubte que l'encaix de la peça és complex perquè a la manca d'elements propis de datació s'hi afegeixen altres punts d'indeterminació.

En conjunt, però, tenim més arguments per a creure que la peça és anterior al grup conegut fins ara. D'una banda perquè, com hem dit al principi, l'espai cronològic tardà podria explicar-se per un residual de circulat, mentre que l'espai cronològic inicial demana, sens dubte, l'existència d'altres tipus monetaris. Hem assenyalat, també, que l'absència del nom del comte en aquesta moneda ens mena igualment vers cronologies primerenques. L'element més determinant és, però, el seu pes. La comparació amb els de la resta de les monedes fins ara conegudes assenjala per a aquesta peça una posició cronològica capdavantera.

Només ens resta, doncs, assajar de dilucidar a quin dels comtes anteriors a Guillem (1020-1052), primer que té moneda atribuïda, pot correspondre. Sembla

8. SOBREQUÉS, S., *Els barons de Catalunya*, Barcelona, 1957, p.12.

clar que en això sí que ens pot ajudar el lloc de procedència de la peça. Efectivament, si com tot ho fa suposar, la peça fou portada a Síria pels croats, entre els antecessors de Guillem hem de triar el que tingui una cronologia més propera a aquest. En conseqüència, i advertint novament sobre la pobresa d'elements disponibles, ens inclinem per a atribuir-la a Bernat Tallaferró (988-1020).